

دیرینه‌شناسی ترجمه در ایران (۳)

از تهاجم مغول تا قاجاریه

در صدخانه مراغه

گردآوری و تألیف:

حسین ملانظر

نشر تبیان

سرشناسه	ملانظر، حسین، ۱۳۳۵ - Mollanazar, Hussein
عنوان و نام پدیدآور	دیرینه‌شناسی ترجمه در ایران (۳): از تهاجم مغول تا قاجاریه، رصدخانه مراغه / گردآوری و تألیف حسین ملانظر؛ ویراستار رقیه عسگری
مشخصات نشر	تهران: ترجمه‌پژوهان، ۱۳۹۷-۱۳۹۸
مشخصات ظاهری	۴ ج. جلد سوم: ۲۰۰ ص.
فروست	کتاب‌های درسی مطالعات ترجمه؛ ۹۱۰ TP
شابک	۴۰۰۰۰۰ ریال، دوره: ۴-۰۰-۹۵۱۸۳-۶۲۲-۹۷۸ / ۳-۷-۹۵۱۸۳-۶۲۲-۹۷۸
وضعیت فزاینده	فیبا
یادداشت	کتابنامه
یادداشت	نمایه
مندرجات	۳: از تهاجم مغول تا قاجاریه؛ رصدخانه مراغه
موضوع	۴- ایران - تاریخ - دیرینه‌شناسی - مقاله‌ها و خطابه‌ها
موضوع	Translating and interpreting - Iran - History - Addresses, essays, lectures
رده‌بندی کنگره	۱۲۰۰ - ۷۰۴/م - PIR۲۸۹۴
رده‌بندی دیویی	۸۴۰/۰۲
شماره کتابشناسی ملی	۲۸۳۵۹۴

دیرینه‌شناسی ترجمه در ایران (۳) از تهاجم مغول تا قاجاریه، رصدخانه مراغه

گردآوری و تألیف: دکتر حسین ملانظر
طرح جلد از: امیرحسین فرمانیان

چاپ اول: ۲۰۰ نسخه

۴۰ هزار تومان

تهران: ص. پ. ۱۵۹-۱۳۴۷۵-دورنگار ۲۲۱۷۰۷۴۴

hus.mollanazar@gmail.com @IranianTranslationStudies books.translationstudies.ir

حق چاپ برای نشر ترجمه‌پژوهان محفوظ است.

فهرست مطالب

ج- از تهاجم مغول تا قاجاریه: رصدخانه مراغه

مقدمه.....	۴
از آغاز تا مشروطه / داوود نوابی.....	۷
ترجمه علم حلی به فارسی در قرن هشتم هجری / مجتبی مینوی.....	۲۷
ترجمه منظوم آیات قرآن در مثنوی مولوی / علی محمد پشت‌دار.....	۵۷
ترجمه کتب سیره و مناقب امامان در عصر صفوی / حسن حسین زاده شانه‌چی.....	۸۳
نهضت ترجمه به فارسی در عصر قاجاریه / محمد رضا حسینی.....	۱۰۹
شگردهای ترجمه در ترجمه‌ای کهن از قرآن در نسخه خطی جامع‌القصص / علی محمد پشت‌دار.....	۱۳۱
ترجمه‌های چاپی کتاب مقدس به زبان فارسی تا قرن بیستم میلادی / مجید غلامی جلیسه.....	۱۴۷
نمایهٔ اعلام.....	۱۸۵

مقدمه

انتقال علم و ادب از یک نقطه به نقطه دیگر جغرافیایی و تاریخی و از یک فرهنگ و زبان به فرهنگ و زبان دیگر به ترجمه نیاز دارد. این انتقال نیازمند زمینه‌های مختلف است و نیروهای بسیاری در آن دخالت دارند. بررسی علل و عوامل دخیل در ترجمه در طول تاریخ، به شناخت بسیاری از نکات پنهان در ترجمه منجر می‌شود. تهاجمات بیگانه، جهان‌گشایی‌ها، ظهور ادیان، انقلابات و تحولات اجتماعی، تغییر حکومت، کوچ اتباع داخلی به خارج از سرزمین و نیز مهاجرت افراد بیگانه به درون کشور از عوامل دخیل در شدت و ضعف یافتن ترجمه است. رابطه‌ی معنی از این پدیده‌ها با ترجمه مورد تحقیق قرار گرفته‌اند، مانند رابطه‌ی پدیده مهاجرت و ترجمه و رابطه‌ی بعضی از قسمت‌ها به اندازه کافی توجه نشده است.

اینکه در دوره‌های مختلف از چه زبان‌هایی به چه زبان‌هایی در ایران ترجمه صورت گرفته، و نیز موضوعاتی که ترجمه می‌شده، حائز اهمیت است. افرادی که ترجمه را تشویق می‌کردند و مورد حمایت قرار می‌دادند، آنها چه بوده نیز جای پژوهش فراوانی دارد. موضوع مهم دیگر این است که از نگارش و تولید مطلب تا انتقال آن به مکان و زمان دیگر چه مراحل طی می‌شده. یعنی اینکه در طول تاریخ بحث فتنه بر سر تألیف و ترجمه و تمایز این دو حالت نبوده، بلکه شکل‌های مختلف نوشتن و بازنویسی وجود داشته و عناوین مختلفی به آن اطلاق می‌شده است، مانند گزارش، تحریر، انشا، اقتراح، تفسیر و غیره.

وقتی به لحاظ تاریخی به ترجمه نگاه می‌کنیم، دو نوع دسته‌بندی در ترجمه می‌یابیم:

- ۱- ترجمهٔ پلکانی: کتابی از زبان مبدأ به زبان مقصد ترجمه می‌شود. این ترجمه بارها تکرار می‌شود و بازنویسی، انشا، اقتباس و تحریر مجدد صورت می‌گیرد. آن قدر این کار انجام می‌شود که دیگر رنگ و بوی ترجمه و خارجی بودن خودش را از دست

می‌دهد. برای پدیدهٔ اول شاید بد نباشد اصطلاح تصاحب (Appropriation) را به کار ببریم.

۲- متون نگارشی: این نوع متون مقداری ترجمه در خود دارند. این مقدار ممکن است از صد درصد ترجمه آغاز شود و به یک درصد برسد. بسیاری از شعرا در قدیم کار خود را با ترجمه آغاز می‌نمودند، مثلاً فردوسی. آنها تلمیحات، آیات و احادیث فراوانی را ترجمه می‌کردند و در نگارش و سرودهٔ خود جای می‌دادند، مانند سعدی و ماری. سعراى بسیاری داریم که معلوم نیست ترجمه می‌کردند یا خود می‌سرودند، مانند نظامی، ابی‌جیح میرزا، و در انگلیسی، شکسپیر.

بررسی این سنت تاریخی، یا تاریخچهٔ تحول مراحل مختلف ترجمه و زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، ... را ابتدا ایشا دوکو «باستان‌شناسی» (Archeology) و سپس تبارشناسی یا «دیرینه‌شناسی» (Genealogy) می‌نامد. مثلاً وقتی ترجمه‌های متعدد کلیله و دمنه را در طول تاریخ واکاوی و علل و عوامل بازنویسی و نیز تأثیر آن را بررسی می‌کنیم، در واقع کار ما می‌شود دیرینه‌شناسی ترجمه.

*** **

تهیه منابع، نمایه و سؤالات برای این مجموعه چهارجایی، به بار زمان‌بر و پرهزمت بوده است. از ویراستار محترم که تمام وقت خود را وقف این ترجمه کردند و از هیچ زحمتی در ویرایش آن دریغ نورزیدند بسیار سپاسگزارم.

حسین ملانظر

تهران، خردادماه ۱۳۹۸